

Riksantikvarieämbetet
Box 5406
114 84 STOCKHOLM

Yttrande över "Förslag till revidering av verkställighetsföreskrifter och allmänna råd avseende tillämpning av 2 kap. 10-13 §§ lagen (1988:959) om kulturminnen m.m."

Statens historiska museer (SHMM) inkommer härmed med yttrande över rubricerade förslag.

Sammanfattning

SHMM välkomnar Riksantikvarieämbetets (RAÄ) förslag till nya verkställighetsföreskrifter och allmänna råd. Förslaget svarar mot en modern syn på uppdragsarkeologins syfte och syftar till en effektiv och integrerad hantering av dess olika processer. Förslaget betonar således bl.a. starkt uppdragsarkeologins kommunikativa aspekter vilket ökar förutsättningarna för uppdragsarkeologin att bli en ännu större angelägenhet för medborgarna och samhället i stort.

När det gäller mer specifika synpunkter lyfter SHMM bl.a. fram följande:

- allmänt sett är det angeläget att tillämpningen av KML i högre grad integreras med övrig lagstiftning som reglerar ingrepp i den fysiska miljön,
- uppdelningen på ´kommunikativa mål´ respektive ´vetenskapliga mål´ är inte ändamålsenlig och bör förändras i enlighet med av SHMM lämnat förslag,
- förslaget om fyndstrategi bör utvecklas, bl.a. i syfte att beakta att fynden från arkeologiska undersökningar bättre skall kunna brukas,
- beträffande fornfynd bör det starkt framhållas att som fornfynd skall endast föremål, ben och annat organiskt material räknas,
- för att skapa en kostnadseffektiv hantering skall fynd som lämnas in till museum efter avslutad undersökning vara beskrivna, ordnade, registrerade och konserverade i enlighet med de anvisningar som den mottagande institutionen lämnar.

Övergripande synpunkter

SHMM ser med tillfredsställelse att kommunikationsaspekten i den uppdragsarkeologiska processen betonas starkt i förslaget till nya föreskrifter. Från att uppdragsarkeologin har ansetts vara en mekanisk dokumentation av lämningar, över till att rymma en tolkande

forskningsprocess lyfts nu förmedling och kommunikation fram som en inneboende del av uppdragsarkeologins mål och medel. Detta är ett viktigt steg i att utveckla uppdragsarkeologin till att bli en integrerad del av den nationella kulturpolitiken. Uppdragsarkeologin kommer i och med detta att kunna bli en angelägenhet för fler medborgare och samhällssektorer än idag.

SHMM noterar den nyckelroll som länsstyrelserna kommer att få för genomförandet av intentionerna bakom föreskrifterna vilket förutsätter aktivt stöd, i olika former, från den övriga kulturarvssektorn och i förlängningen också utbildningsinstitutionerna.

Som central museimyndighet avser SHMM att aktivt bidra till en utveckling av lärande i (uppdrags)arkeologins publika dimension samt att verka för arkeologins möjligheter att ge olika perspektiv på tillvaron, synliggöra etiska problem och lyfta fram frågor kring demokrati, identitet, mångfald och medbestämmande. I januari 2007 påbörjades projektet "Publik Arkeologi på SHM", som arbetar för att stödja och driva arkeologins publika utveckling, samt för att öka kontaktytorna och främja samverkan mellan olika delar av arkeologin.

SHMM företräder en utveckling i riktning mot en mer samhällsorienterad uppdragsarkeologi, något som vi bedömer att även RAÄ:s förslag ger uttryck för, och är beredda att på olika sätt samverka med RAÄ i det fortsatta arbetet. SHMM vill dock i det följande lyfta fram ett antal punkter i förslaget som ytterligare bör utvecklas för att stärka effekterna av de nya föreskrifterna.

Specifika synpunkter

"Allmänna förutsättningar. 1§ Länsstyrelsen skall (...) verka för att verksamhetsmålen för kulturmiljöområdet är vägledande för den arkeologiska undersökningsprocessen."

För att KML bättre skall kunna bidra till uppfyllelsen av de nationella målen för kulturpolitiken är det angeläget att tillämpningen av KML integreras med övrig lagstiftning som reglerar ingrepp i den fysiska miljön. Detta görs idag inte i den utsträckning som krävs och som är möjligt. RAÄ har tidigare under 2000-talet genomfört arbeten kring detta och resultaten från exempelvis projektet "Miljökonsekvensbeskrivningar med kulturvärde" borde nyttjas. Genom att nyttja Miljöbalken och dess instrument för beslutsunderlag, MKB, går det att ta fram breda kunskapsunderlag om landskapets/miljöns historiska innehåll varibland fornlämningarna ingår. Sådana underlag gör det lättare att ta ställning till hänsyn och tillvaratagande av de historiska kvaliteterna i landskapet i allmänhet och fornlämningarna i synnerhet.

"Begreppsförklaringar

2§ I dessa föreskrifter avses med ..."

I förslaget finns två begrepp: kommunikativa mål respektive vetenskapliga mål. Dessa definieras som "att de av länsstyrelsen definierade målgrupperna genom undersökningen får tillgång till angelägna och användbara kunskaper och insikter" (=kommunikativa mål) respektive "att utifrån fornlämningens identifierade kunskapspotential i relation till kunskapsbehovet uppnå ny meningsfull kunskap om det samhälle som fornlämningen representerar" (=vetenskapliga mål).

SHMM anser att tudelningen av begreppen är förvillande. Ett mål som riktar sig till forskarvärlden är rimligen också ett kommunikativt mål. Vetenskapssamhället är nämligen också en av målgrupperna som undersökarna skall kommunicera undersökningsresultaten med. De vetenskapliga målen borde alltså ingå bland de kommunikativa målen.

Vetenskapssamhället är för övrigt ingen homogen grupp. De vetenskapliga anspråken och förväntningarna varierar precis som andra målgruppers anspråk och förväntningar gör. Istället för att beskriva det vetenskapliga innehållet i en undersökning som ett mål borde det istället beskrivas som ett medel för att uppnå ett kommunikativt mål. Det kan vara så att olika vetenskapliga infallsvinklar ger olika möjligheter att nå och beröra olika målgrupper. Detta torde för övrigt också vara själva innebörden i begreppet kunskapspotential. SHMM ger därför följande förslag till ny formulering:

”Kommunikativa mål: att de av länsstyrelsen definierade målgrupperna, inklusive vetenskapssamhället, genom undersökningens genomförande och resultat får tillgång till angelägna, användbara och meningsfulla kunskaper och insikter om det samhälle som fornlämningen/fornlämningarna representerar. Dessa kunskaper och insikter skall vara framtagna på ett sätt som står i relation till fornlämningens/fornlämningarnas kunskapspotential samt rådande kunskapsläge”.

Någon särskild formulering för vetenskapliga mål behövs sålunda ej.

Vad gäller begreppet kommunikation är det dock viktigt att göra det tydligt att kommunikation är mer än förmedling. Att förmedla är att berätta, att kommunicera är att berätta, lyssna och lära. För att kunna formulera kommunikativa mål för arkeologisk verksamhet behövs kunskaper och insikter om vad fornlämningar och fornsaker gör med människor, det behövs insikter om publikmötets dimensioner, det behövs kunskaper om hur man etablerar samskapande arbetsformer. Det blir viktigt att ta tillvara de vetenskapliga framsteg och insikter som nåtts inom den arkeologi som på engelska brukar benämnas Public Archaeology eller Community Archaeology och som vi på svenska kallar ”publik arkeologi”.

”Upplysningsskyldighet och samråd.

4§ Länsstyrelsen skall vid samråd enligt 2 kap. 10§ lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. upplysa om vilka konsekvenser ett arbetsföretag (...) kan få i form av arkeologiska utredningar och undersökningar.”

För att KML i högre grad skall kunna bidra till uppfyllelsen av de kulturpolitiska målen behöver tillämpningen bättre integreras med övrig lagstiftning. Detta borde betonas i detta avsnitt om inriktningen och upplägget av samrådet. I tillämpliga fall borde samrådet enligt 2 kap 10§ KML kunna samordnas med tidiga samrådet 6 kap. 4§ Miljöbalken, exempelvis. Fördelarna med en sådan samordning har redan nämnts ovan under kapitlet ”Allmänna förutsättningar...”.

”Förfrågningsunderlag

10§:4 Undersökningens deskriptiva, vetenskapliga och kommunikativa mål”

I förslaget ligger fokus på den s.k. särskilda undersökningen. När det talas om en fornlämnings kunskapspotential anses denna kunna fastställas först efter en förundersökning och att det är inför en särskild undersökning som de ”vetenskapliga” och ”kommunikativa” målen kan uppställas. Detta bygger på en traditionell kunskapssyn där en föreställning finns om att en objektiv faktainsamling (deskriptiva mål) kan ligga till grund för tolkningar i ett senare skede i processen (kunskapspotential, vetenskapliga mål) och slutligen förmedling av färdiga resultat till intresserade inom forskarvärlden, eller till allmänheten (kommunikativa mål). SHMM menar dock att bedömningen av en fornlämnings kunskapspotential (eller kommunikativa potential, som det i själva verket handlar om) måste börja redan i utredningsskedet. Detta är i själva verket en konsekvens av det grundläggande ställningstagandet att uppdragsarkeologi är en del av den nationella kulturpolitiken.

I förslaget till allmänna råd talas det om regionala policyprogram som skall vara vägledande för de undersökningar som sker. Här vill SHMM betona, att dessa program bör vara övergripande dokument som tar sin utgångspunkt från den regionala nivån och inte drunknar i detaljer kring enskilda fornlämningstyper eller liknande. Policydokumentet bör utgå från vad regionen vill med uppdragsarkeologin och inte vad arkeologin vill med regionens fornlämningar. Dokumentet bör ta upp uppdragsarkeologins potential att bidra med insatser inom regional utveckling, social integration och andra viktiga samtidsfrågor.

"Kravspecifikation

11§ 6 Undersökarens förslag till fyndstrategi utifrån länsstyrelsens anvisning samt vem som kommer att utföra konserveringen"

SHMM anser att ambitionen att tydligt införliva fyndhanteringen i den uppdragsarkeologiska processen är bra. Förslaget till föreskrifter med dess inledande kommentarer speglar ändå en passiv syn på fyndmaterialet. Fyndmaterialet uppfattas som närmast en restprodukt som skall lämnas in till museet: "Syftet är att föremålen i möjligaste mån kan bevaras i oförändrat skick i en för materialet lämplig miljö" (24§). För museerna är överlämnandet av fynden från de grävande institutionerna dock inte slutet på en process och en slutförvaring utan början på en ny process av lån mellan museer, forskarbesök och pedagogisk verksamhet. Detta borde självfallet avspeglas i råden om hur fyndstrategin tas fram.

I förslaget till allmänna råd sägs att fyndstrategin ska tas fram i samråd med en konservator, och beträffande osteologiskt material skall osteologisk expertis rådfrågas. Enligt SHMM:s förmenande riskerar emellertid fynden i och med detta att reduceras till något som bara skall ordnas och bevaras. Inget sägs om hur fyndens publika och/eller vetenskapliga värden skall tas tillvara.

Istället borde det vara så att fyndstrategin skall tas fram i samarbete med relevant kompetens i form av t.ex. konservator, osteolog och/eller kulturarvspedagog. Fyndstrategin bör utgå från de regionala behoven, men samtidigt måste också de centrala kulturarvsmyndigheternas/-museernas behov beaktas. Av fyndstrategin bör framgå:

- hur fynden aktivt skall användas för att uppnå de kommunikativa målen och ingå i bruket av kulturarvet,
- hur urval av fyndmaterialet skall ske. Hänsyn skall tas till särskilda behov som museerna kan ha för fortsatt uppbyggnad av sina samlingar och/eller sin publika verksamhet. Exempelvis kan delar av det material som idag gallras bort i fält vara värdefullt som arbetsmaterial för museerna utan att materialet för den sakens skull skall införlivas i deras samlingar. Selektionen bör ske i samråd med berörda museer.

Diskussionen om fyndstrategin knyter an till frågan om en decentraliserad fyndfördelning som RAÄ lät utreda 2006. I SHMM:s remissvar framhölls att en tidigareläggning av fyndfördelningsbeslutet onekligen skulle skapa bättre förutsättningar för ett smidigare flöde i processen från utgrävning/upptagande till det museum som det framkomna materialet skall vara mottagare av. Samtidigt underströks att frågan behöver utredas vidare avseende handläggnings- och beslutsprocesserna och fornfyndens tillgänglighet för forskare och allmänhet. Behovet av fortsatt utredning kvarstår, men det förslag som nu föreligger (med förbättringsförslag beaktade) innebär ändå en stor förbättring av de regionala museernas möjligheter att aktivt engagera sig i och dra nytta av uppdragsarkeologins resultat. Man kan dock reflektera över hur de nationella, och kanske internationella anspråken, på uppdragsarkeologin ser ut, och hur de kanaliseras till de regionala policydokumenten. Det

finns internationella forskningssammanhang och icke platsbundna problemformuleringar som också är viktiga vid sidan av de regionala perspektiven.

"Fornfynd

24 § Fornfynd i form av föremål, ben- och analysmaterial m.m. skall insamlas ..."

Som fornfynd räknas i förslaget föremål, ben- och analysmaterial m.m. Detta skall insamlas i enlighet med den fyndstrategi som används. SHMM vill starkt framhålla, att som fornfynd skall endast föremål och ben och annat organiskt material räknas. Analysmaterial i form av t.ex. jordprover är arbetsmaterial och skall inte, i de fall de inte analyseras, lämnas in. De fynd som analysmaterialet ger upphov till (organiskt material i form av t.ex. förkolnade sädeskorn etc.) skall däremot räknas som fornfynd.

Beträffande överlämnande till det museum som RAÄ efter fyndfördelning anvisar är det synnerligen angeläget att det tydligt framgår, att fynden skall vara beskrivna, ordnade, registrerade och konserverade i enlighet med de anvisningar som den mottagande institutionen lämnar. Om så inte sker skapas orimligt merarbete och ökade kostnader för de mottagande institutionerna. Detta kan inte vara förenligt med en effektiv hantering av den uppdragsarkeologiska processen.

Statens historiska museum (SHM) är som ansvarsmuseum berett att på nationell nivå stödja fyndhantering och fyndinlämning. Väl inarbetade rutiner för detta finns redan idag.

Beslut i detta ärende har fattats av överintendenten Lars Amréus efter föredragning av enhetschefen Mikael Jakobsson. I den slutliga beredningen har museidirektören Ian Wiséhn, 1:e antikvarien Kent Andersson och projektledaren Katty Hauptman Wahlgren deltagit.

STATENS HISTORISKA MUSEER

Lars Amréus
Överintendent

Kent Andersson
1:e antikvarie

Sändlista

SHMI, k, s, ul, mk
KMK